

Haandens og Hjernens Arbejde

Georg Brandes

1904 eller senere.

I sit Levnedsløb udvikler Krapotkin, hvorledes han kom til at skrive den Bog, der paa Engelsk har Titlen, *Marker, Fabriker og Værksteder* (Fields, Factories and Workshops), paa Dansk den mindre betegnende Titel *Haandens og Hjernens Arbejde*:

Det var ham paafaldende, at de fleste Socialister hidtil havde fundet, vi i Nutidens civiliserede Samfund frembragte mere end der var nødvendigt til at sikre det almindelige Velvære; de mente, det alene var Fordelingen, som var mangelfuld, saa hvis en social Omvæltning fandt Sted, vilde der kun udkræves, at Samfundet satte sig i Besiddelse af det Overskud, som nu tilfalder Kapitalismen. Han derimod tænkte, at under de nuværende private Ejendomsforhold var det selve Frembringelsen, med hvilken det var galt fat, idet man forsømte, ja tidt forhindrede Frembringelsen af ligefremme Livsfornødenheder i tilstrækkelig Mængde. Ingen Livsfornødenhed frembragtes i større Maalestok end der udkrævedes til det almindelige Vel, og den Overproduktion, hvorom der saa ofte taltes, vilde ikke sige andet end at Masserne var altfor fattige til at købe endog blot det, der nu betragtes som nødvendigt til en menneskeværdig Tilværelse. Men i ethvert civiliseret Land kan Frembringelsen baade i Agerbrug og Industri med Lethed forøges ganske umaadeligt, saa den sikrer Livsophold for alle. Dette bragte ham til at overveje Fremtidsmulighederne for moderne Agerdyrkning og ikke mindre Muligheden af en Opdragelse, der vilde sætte Enhver i Stand til paa én Gang at give sig af med tilfredsstillende legemligt Arbejde og med Hjernearbejde.

Dette er da Modertankerne til denne fortræffelige Bog.

Et af Krapotkins Udgangspunkter er Iagttagelsen af, at i England, hvor han lever, stedse mere Jord gaar ud af Dyrkning. Skønt i Frankrig en Trediedel af al Jorden anses for »ikke dyrkelig«, nærer Jorden dér dog paa hver (engelsk) Kvadratmil fyrretyve Mennesker mere end i England. Ved grundige Studier af Landbruget, som det drives paa Øen Jersey eller paa de overrislede Enge ved Milano, erfor han, at et lille Antal Mænd (uden synderlig Understøttelse af Videnskaben, der især har sin Opmærksomhed henvendt paa Industriens Opgaver) havde skabt et nyt System af Agerbrug, som stod højt over det moderne Jordbrug. For disse Mænd eksisterer ikke Begreberne god eller daarlig Jord, fordi de selv *laver* den Jord, de har Brug for, og det i Saadanne Mængder, at de hvert Aar maa sælge noget af den, da deres Haver ellers vilde blive løftede en halv Tomme i Vejret om Aaret.

Det Udbytte, der er naaet, og som først fremstilledes for den almindelige Læseverden, da Krapotkin i 1898 meddelte det, gjorde sikkert et meget dybt Indtryk paa enhver uforberedt Læser. Det blev i Ens Erindring, selv efter at Bogens øvrige Enkeltheder var glemte. Der er selvfølgelig ingen Tvivl om, at det er velbekendt for det videnskabelige Agerbrugs Mænd hertilands, men det vil interessere Almenheden.

Krapotkin hævder, at hvis Jorden i England gennemgaaende blev behandlet, som den allerede nu drives paa de bedste Gaarde i Landet selv eller i Lombardiet og Flandern, saa vilde England kunne brødføde 80 Millioner Indbyggere istedenfor 17 som nu.

Handelsgartnerierne om Paris viser Vejen; de forsyner ikke blot to Millioner Parisere med Grøntsager, men sender ogsaa en Mængde til London. De trodser ikke blot Jordens Beskaffenhed – de vilde kunne avle samme Høst paa Asfalten – men ogsaa Klimaets, idet de ved Hjælp af Mure, der opfanger Solens Straaler og beskytter mod Nordenvinden, ved Læbælter, Skyggerammer, Glastag og Planteskoler har flyttet Paris to Bredegrader længere mod Syd. De forsyner Aaret rundt Byen ikke blot med hele Bjerge af Vindruer og Frugt, men med de mest almindelige Grøntsager.

Dog er Parisergartneren ikke Krapotkins Ideal af en Havebrugsmænd. Det er dette: en Arbejder, der frembringer endnu mere end Parisergartneren, men med Anvendelse af saa meget mindre Arbejdskraft, at han kan faa Tid til at nyde alle Livets Goder. Og dette ideal kan naas.

Grundtanken i Systemet er den, at skabe en nærende og porøs Jord, som indeholder baade det fornødne organiske, forraadnende, Stof og den uorganiske Blanding, og at holde denne Jord og Luften over den passende varm og fugtig – altsaa fremkalde Betingelser, som ikke kan naas i fri Luft alene. Ved Tilvirkningen af Kunstgødning bedrages og forfalskes der nu i stor Maalestok; men derpaa kan raades Bod. Varmtvandsledninger giver samme Resultat som gærende Gødning og kræver betydeligt mindre Arbejde, og ved dem kan man forhøje et Areal's Frembringelsesevne mer end hundrede Gange.

Øerne Jersey og Guernesey er i Norden nærmest bekendte som Opholdssteder for den forviste Victor Hugo, og kun Jersey særlig kendt som de smukke og mælkerige Køers Hjemsted. Disse Øers Bønder er imidlertid

sande Foregangsmænd. De betragter Drivhuset, der hidtil ansaas for Luksus, som uundgaaelig Nødvendighed. De har lagt en stor Del af Øerne under Glastag. De anvender Glashuset ikke blot til Dyrkning af den Art Planter, der ikke kan trives i fri Luft, men til næsten alle Haveurter i Begyndelsen af disses Vækst.

Paa Jersey frugtbargøres Jorden, der oprindelig bestaar af forvitret Granit, dels ved Tang, dels ved al Slags Affald, og man har især lagt sig efter Kartoffelavl. Allerede sidst i April begynder man at høste Kartoffler; man har dem modne saa tidligt paa Aaret, at man for en Ton (20 Centner 32 Pund) faar 360 Kr. Fra Jersey, der Klipperne iberegne, kun har 21,000 Tønder Land, udføres der – fraset Forbruget – aarlig for 4½ til 9 Millioner Kr. Kartoffler. Og neppe har man paa Jersey faaet Kartofflerne op, saa saar man uden at lade en Dag gaa unyttet hen, Runkelroer eller en særlig Afart hurtigt voksende Hvede. Øen har et Kvæghold af 12,300 Stykker Hornkvæg, mer end 2,300 Heste og udfører aarligt 100 Heste, 1600 Køer og Kvier. De Pærer, der avles paa Øen og som er vidt bekendte, dyrkes i fri Luft, men hver enkelt Frugt bliver paa Træet ombundet med en Hætte, for at skærme den mod Blæsten.

Kanaløerne og Belgien gaar i Spidsen med Hensyn til Udviklingen af Vækstkultur. I et enkelt Gartneri paa Jersey, var, da Krapotkin skrev, femten Tønder Land lagte under tykt Glas. Allerede den 3. Maj begyndte dér Druehøsten og varede til ind i Oktober. Klaserne var saa tunge, at Ejeren i Juni Maaned for tre Klaser fik 72 Kr. Naar Ærterne var plukkede, lod man Tomater eller Meloner indtage deres Plads. Udførselen af Frugt og Grøntsager fra Guernesey er betydelig ringere end den fra Jersey, men indbringer dog aarlig omtrent 1,800,000 Kroner.

Resultatet af Krapotkins Iagttagelser og Studier med Hensyn til Landbruget er da det, at hvis kun en lille Del af den Tid, som nu af ethvert Folk bruges til Markkultur, anvendtes til vel gennemtænkt og socialt udført Forbedring af Jorden, saa vilde der ikke engang behøves fjorten Dages Arbejde aarligt til at skaffe en Familie paa fem Medlemmer dens daglige Brød.

Udbyttet af hans Forskning forøvrigt er, at der ved en passende Arbejdsdeling neppe behøves to Aars Arbejde af en Mands Liv til at skaffe en Familie paa fem Medlemmer en sund og bekvem Bolig.

Særlig har han haft sin Opmærksomhed henvendt paa Opdragelsesvæsenet, og dér er det, han kraftigt slaar til Lyd for en Forening af Haandens og Hjernens Arbejde. I et fortræffeligt Kapitel (Værkets ottende) paaviser han, at Fortidens store Videnskabsmænd og Opdagere (Galilei, Newton, Leibniz, Linné) alle var praktisk opdragne Mænd med stor Færdighed i at bruge deres Hænder, og at de moderne Videnskabsmænd har opfundet forholdsvis lidet, medens de største Opfindelser som Dampmaskinen, Lokomotivet, Telefonen, Vævemaskinen, Fyrtaarnet, Kulfotografiet, det farvede Fotografi osv. ikke er opfundne af faglige Videnskabsmænd, men af Mænd som Instrumentmageren Watt, Fyrbøderen Stephenson, Guldsmedelærlingen Fulton, Maskinbyggeren Kenzie, Mureren Telford o. m. f.

For at godtgøre, hvorledes han tænker sig Opdragelsen ledet, skildrer han saa den, som i hans Ungdom blev givet i Moskva's tekniske Skole, en Undervisning, som senere er bleven efterlignet i Chicago's og Boston's Skoler af samme Navn. Han viser, hvorledes man skyede al Udenadslæren, men energisk fremmede Elevens selvstændige Arbejde, og hvorledes stadigt den praktiske Anvendelse gik Haand i Haand med Undervisningen i Videnskabens Teori. Eleverne formaaede, naar de forlod Skolen, ikke blot at løse de vanskeligste matematiske Opgaver, men at lave fejlfri Dampmaskiner, lige fra den svære Kedel til den fineste drejede lille Skrue, desuden Landbrugsmaskiner og videnskabelige Instrumenter. Han oplyser, hvad Fremgangsmaade man fulgte for at naa et saa udmærket Udbytte. Og han mener, at som den græske og middelalderlige Kunst udgik fra Haandværket, saaledes maa den moderne Videnskab gøre det; en Adskillelse af Videnskab og Haandværk betyder Forfald for begge Parter.

Udtrykket »anvendt Videnskab« er for ham vildledende. Det er Opfindelsen, som skaber den ny Videnskabs-gren, som Krudtets Opdagelse førte til Læren om Sprængstofferne, og som de amerikanske Kæmpebroer langt fra at være Eksempler paa Læren om Spændkraften, gik forud for Teorien.

Arbejdsdelingen, som vi har den, har tvunget Masserne til Slid hver eneste Dag Livet igennem med samme trælsomme Arbejde. Men naar Krapotkin betænker, hvor faa der virkelig frembringer noget, som fremmer Velstand og Velvære, saa kommer han til samme Slutning som Franklin, at fem Arbejdstimer om Dagen i Reglen vilde være tilstrækkelige til at forsyne hver enkelt med alle de Goder, der nu er tilgængelige for de faa – forudsat naturligvis, at enhver i den Henseende gjorde sin Pligt.

I det Fremtidens Samfund, han tilstræber og forbereder, vil der ikke findes Fattigdom ved Siden af Rigdom. I det vil Enhver uden at plages af nogen Nærings Sorg kunne forfølge de højeste Maal, Menneskeheden overhovedet er i Stand til at naa.

Det Anarkistiske Bibliotek

Georg Brandes
Haandens og Hjernens Arbejde
1904 eller senere.

Hentet 14/01/2018 fra runeberg.org
Brandes' omtale af Kropotkins *Fields, Factories and Workshops*.

da.theanarchistlibrary.org